

MILO ĐUKANOVIĆ, PREDsjedNIK VLADE CRNE GORE

Govor na Svečanoj akademiji povodom 100 godina od početka Prvog svjetskog rata, Podgorica, 19.11.2014. godine

Poštovani građani Crne Gore,
Ekselencije,
Dame i gospodo,

Crna Gora se pridružuje velikoj evropskoj i svjetskoj manifestaciji obilježavanja 100 godina od početka Prvog svjetskog rata, koja slavi ideje mira, stabilnosti, humanosti, očuvanja ljudskog dostojanstva, pravednosti, saradnje i zajedništva. Kroz mnoge programske sadržaje državnih institucija kulture, obrazovanja i nauke, kao i večerašnjom akademijom, mi želimo da afirmišemo ova izuzetna dostignuća evropske civilizacije. Podsjećanja na godišnjice poput ove za nas imaju smisla u mjeri koliko smo u stanju da naknadnim, objektiviziranim spoznajama sagledamo sve izazove kroz koje je prošla Crna Gora tokom jednog vijeka, i da nastavimo odgovornije u savladavanju problema i nepoznanica sa kojima se suočava epoha u kojoj živimo, i društvo u kojem neposredno djelujemo.

Crna Gora ima i svoje posebne razloge da evocira sjećanja na učešće u tom ratu. Kao što za čovječanstvo do tada nije bilo većeg rata u istoriji, koji se i zove Velikim, tako ni za Crnu Goru nije bilo veće tragedije za njen narod i državu. Nažalost, skupo nas je koštala lekcija da u takvim istorijskim kovitalcima najveću cijenu plaćaju male zemlje i narodi. Vjerujemo zajedno, nakon gotovo stogodišnjeg čekanja na novu šansu i međunarodnog priznanja prije osam godina, da smo je naučili.

Prisjetimo se, u Prvi svjetski rat Crna Gora je ušla kao postradala i osiromašena zemlja, nepunu godinu nakon što je okončala svoje učešće u Balkanskim ratovima. Učinila je to ostajući vjerna svojim savezničkim obavezama, vođena principima odbrane slobode i nezavisnosti i nepovredivosti međunarodnog prava. Istorijska je činjenica da ona nije podržala teroristički akt koji je bio povod za rat. Niti je smatrala da se političkim ubistvima rješavaju problemi bilo kog naroda. Kao što je istorijski fakt da su joj nuđene razne povoljnosti ako se uzdrži od ulaska u rat. Međutim, Crna Gora nikad nije trgovala s onim u šta je vjerovala. Na početku rata, bila je jedna od osam zemalja-učesnica.

Prvi svjetski rat, kao i svi dotadašnji, pokazao je tradicionalnu postojanost, hrabrost i moral crnogorskog vojnika. Naspram višestruko brojnijeg i neuporedivo opremljenijeg neprijatelja, naša vojska je držala front od Lovćena do Pljevalja, uspijevajući da zauzme i dio njegove teritorije. Uz nadčovječanske napore i ogromne žrtve, sve do kraja 1915, odbijala je sve napade. Tada je četiri puta brojniji neprijatelj započeo ofanzivu koja je dovela do sloma crnogorske odbrane. U tim najtežim danima bilo je mnoštvo primjera velikog junaštva. Izvojevano je nekoliko pobjeda, od kojih je najveća bila na Mojkovcu početkom 1916. Pamte se mnoge crnogorske slavne bitke, ali se Mojkovačka izdvaja po veličanstvenom primjeru junaštva i žrtvovanja, i vojničke umješnosti. "Posljednja i najdivnija u istoriji ove male države"... Ali, nažalost i "besciljno poklanje za domovinu"... "S njom se država i ugasila, u krvavom i nezaboravnom zadnjem bljesku junaštva, slave i legende", napisao je Milovan Đilas u "Besudnoj zemlji". Crnogorska vojska ubrzo je bila

prinudena da položi oružje, a kralj Nikola i Vlada su napustili Crnu Goru. Time je započela okupacija njenog naroda, emigrantski dani crnogorske vlasti i suverena i život crnogorske odmetničke emigracije diljem svijeta, od logora Italije do Buenos Airesa...

Okupacija je izranjavanom crnogorskom društvu donijela još veće nevolje. Glad i siromaštvo na svakom koraku, smrtonosne epidemije, beznađe, obezglavljenost i internaciju hiljada ljudi... Crnogorski narod preživljavao je golgotu. Ali, i u takvim uslovima, prvi put u istoriji pod okupacijom, Crna Gora pokazuje novu veliku vrijednost – opstaje kroz toleranciju nacionalnih i vjerskih različitosti. To se može pouzdano smatrati kamenom temeljcem naše današnje građanske države. Kad ni vojska ni oružje nijesu mogli sačuvati Crnu Goru, moral njenih ljudi pokazao se kao najbolja odbrana.

Istorijski osvjedočeni slobodarski duh Crne Gore potvrdio se još jednom otporom okupaciji. Hiljade ljudi spontano je uzelo oružje u ruke i otišlo u planine da bi nastavilo borbu u komitskom odmetničkom pokretu. Njihovo djelovanje nije prekidano do kraja rata, uz učešće i u oslobođenju Crne Gore od okupatora.

Suočeni s neminovnošću stvaranja velike južnoslovenske države na Balkanu, u kojoj nije bilo mjesta za crnogorsku posebnost, crnogorski suveren i Vlada u emigraciji, vodili su tešku političku i diplomatsku borbu za pravo crnogorskog naroda da sam odluči o svojoj budućnosti. Svi su naravno znali da ni kralj, ni Vlada, ni narod nijesu bili protivnici ujedinjenja. Smatrali su nepravdom da Crna Gora bude ukinuta kao država; da uđe u jugoslovensku državu na sraman način, bez uvažavanja njenog nacionalnog i državnog imena, i velikog istorijskog djela i nasljeđa. Kralj Nikola u jednom od proglašenja piše: "Kad je neprijatelj, slomljen silnim udarcima udruženih saveznika napustio našu milu Crnu Goru okupirala ju je, u ime Vlade Srbije njena vojska... Da bi se kao Pilat, mogla od ovoga bogomrskog i u istoriji nezapamćenog zločina pravdati i preturiti ga na narod Crnogorski, ona je falsifikovala volju narodnu. Skupila je tzv. Veliku narodnu skupštinu koja i ne postoji kao ustanova po našem Ustavu, a kamo li da je nadležna da rješava o sudbini Crne Gore... A zašto sve ovo... Zato što žele stvoriti od Crne Gore jedan ili dva okruga srbijanska, a ne ravnopravnoga brata. Zato što znaju da je želja svakog Crnogorca da stupi u jedinstvo jugoslovensko na ravnoj nozi sa Srbijom, a ne nikako drukče".

Tragika Crne Gore je jedinstvena i po tome što je na kraju uz sva stradanja ostala i bez države. Nelegalnim odlukama nelegitimne Podgoričke skupštine, koja je suštinski bila instrument državnog prevrata u službi tuđih interesa, ugašena je crnogorska nezavisnost i dinastija, a jedna od država učesnica Prvog svjetskog rata, u koji je ušla kao saveznica Srbije, anektirana je i svedena na njen okrug. Takvim je ostala i u kasnijoj kraljevini. Ostaće upamćena u evropskoj i svjetskoj istoriji po paradoksu da je kao država pobjednica nestala sa geografske karte. Neki su to nazvali zločinom Mirovne konferencije, kao Amerikanac Vitni Voren. Sve je tada bilo uzalud, pa i naklonost predsjednika SAD Vudroa Vilsona.

Pored gubitka državnosti Crna Gora je izgubila oko 10% stanovništva u ovom ratu, u borbama, ili od gladi i bolesti. I kod kuće, i u logorima. Mnogi su stradali i od represalija okupacionih vlasti tokom trajanja rata, ali i nakon njegovog završetka. Obilježavanjem ovog jubileja, sjećamo se podviga naših ljudi za odbranu slobode, časti i dostojanstva

Crne Gore; žrtvovanja za najbliže, za svoj narod i za domovinu. Crnogorski ratnički moral, patriotizam i vojničke vještine visoko su uvažavali i naši protivnici i naši saveznici. U ovoj epopeji našle su se i hiljade Crnogoraca iz inostranstva, od kojih je najveći broj stigao iz SAD da pomogne u odbrani svoje zemlje. Neki od njih, poput 350 Crnogoraca u Medovskom zalivu, januara 1916. stradali su u brodolomu na kućnom pragu. To su i događaji i ljudi za sjećanje i poštovanje sa najvećim pijetetom.

Od nestanka Crne Gore nakon Prvog svjetskog rata do danas, napisano je hiljade stranica o nepravdi koja joj je učinjena – i hiljade dokaza postoji da je pravda bila na našoj strani. Iako je sve urađeno da se više nikad ne čuje za bilo kakvu crnogorsku posebnost, baš to je bio podsticaj pokretu za obnovu crnogorskog nacionalnog i državnog identiteta. Svoju snagu taj pokret je crpio iz ubijeđenosti u pravednost ovakvih ciljeva. Vremenom, omasovljen mladim ljudima bliskim ideji političke ljevice, tokom Drugog svjetskog rata on je objedinio dvije velike crnogorske težnje – antifašizam i obnovu crnogorske državnosti. U dugoj crnogorskoj istoriji nije bilo tako velikih ideala i izazova. Te dvije snažne civilizacijske vrijednosti, nadahnute pobjedom nad fašizmom u Drugom svjetskom ratu, pretvorene su u novi zamah i procvat crnogorskog društva u socijalističkoj Jugoslaviji. Iako je Crna Gora u jugoslovenskom okviru doživjela impresivan društveni preobražaj, sticaj okolnosti na globalnoj političkoj sceni, uz mnoge neriješene ekonomske i druge unutrašnje probleme, doveo je do sloma Jugoslavije i stavio Crnu Goru pred nova iskušenja.

Iz optike novoga milenijuma i današnje države Crne Gore, XX vijek nosi biljeg epohe velikih ratova. Samo tokom njegove prve polovine razbuktala su se dva svjetska rata. On je epoha nacionalizma, fašizma i totalitarizma. Za Crnu Goru to je bio i vijek traume zbog izgubljene državnosti i rascjepa državnog i kulturnog identiteta, kao i ponovnog mukotrpnog državnog uzdizanja kroz jugoslovensku zajednicu – pokazalo se, takođe, tokom te epohe – kao nedovoljno pouzdanu ideološku i državnu matricu. Treba se prisjetiti da je Evropa još od doba Napoleona izbjegavala opšti rat i da se prije 1914. mogla pohvaliti napretkom nauke i tehnologije, razvojem demokratskih institucija i podizanjem životnog standarda svojih ljudi. Nadanja u humaniji i demokratskiji svijet izjalovila su se upravo Velikim ratom. Tokom njegovog četvorogodišnjeg trajanja Evropa je bila klanica. Taj rat je označio nemoć evropskog sistema da se nosi sa suštinskim društvenim i političkim problemima. Zbog toga se ovaj period smatra prekretnicom u istoriji Zapada, događajem u kojem je, kako zapažaju mnogi istoričari i teoretičari, zapadna civilizacija izgubila svoje duhovno središte. A pojava fašističkih pokreta nakon Prvog svjetskog rata u jednom broju evropskih zemalja bila je znak dezorijentacije, antiintelektualizma i ekstremnih nacionalizama.

Dame i gospodo,

Na tragu ovih, crnogorskih i univerzalnih spoznaja, protokom vremena dodatno objektiviziranih, i naši su nauci pred iskušenjima kroz koja prolazi savremeno crnogorsko društvo.

Mala država, još jednom nova... Multietničko društvo u balkanskom okruženju... Nerazvijena ekonomija sa naraslim očekivanjima građana. Tradicionalna zajednica sa

iskrenim opredjeljenjem da razvija institucije i unaprijedi vladavinu prava... Kultura mitomanije i uljepšane historije sa potrebom usvajanja zahtjevnih standarda evropske i evroatlantske integracije... Kult rata i herojske pogibije, sa vremenom novih vrijednosti – rada, preduzetništva, tolerancije – sa kultom boljeg života. Mnogo izazova, sve jedan krupniji od drugog.

Ali, ne manje želje da izbjegnemo ponavljanje historijskih grešaka, i odlučnosti da ne propustimo svoje vrijeme i još jednu šansu na uspjeh. Ne u dalekoj budućnosti, i ne u emigraciji. Sad, i ovdje. Nijesmo ponovili grešku da 1999. vođeni instinktom savezničke odgovornosti uđemo u rat s međunarodnom zajednicom. U najtežim vremenima sankcija međunarodne zajednice odoljeli smo mogućnosti da održavamo nacionalnu ekonomiju uz pomoć donacije, prekidajući time i očekivanje da se odričemo svojih u korist tuđih političkih interesa. Nijesmo podlegli atmosferi netolerancije prema različitostima u vremenu nacionalnih i vjerskih sukoba svuda oko nas, već smo očuvali mir, zbrinuli izgnanike otkud god da su došli i time učvrstili temelje svoje multietničnosti i multikulturalnosti. Obnovili smo nezavisnost ne ugrožavajući stabilnost društva, ne raspirujući sukobe sa susjedima, i promovišući najviše evropske demokratske standarde. Jednom riječju, pokazali smo mudrost i odlučnost da definišemo i nepokolebljivo slijedimo nacionalne interese Crne Gore.

Razumljivo, večeras ne lamentiramo nad historijskim nepravdama. Ne želimo da optužujemo, i da upiremo prstom u krivce za takvu sudbinu Crne Gore. Niti u one koji nikada nijesu prestali da krivotvore historijske činjenice. Nećemo time da bacamo sjenku na ovaj jubilej. Njih je porazila historija i demokratska zrelost moderne Crne Gore.

Crna Gora s nadom gleda na svoju evropsku budućnost, koja je utemeljena i izgrađena i na njenoj velikoj historiji. Ona je danas prepoznata kao stožer balkanske stabilnosti i uspješna evropska koordinata u ovom turbulentnom regionu. Stasale su nove generacije koje grade zemlju, s novim multietničkim crnogorskim državnim identitetom. Upravo događaji kao što je Prvi svjetski rat, i sudbina Crne Gore u njemu, opominju na potrebu odgovornog odnosa i prema sebi, i prema svojoj državi, koja se najbolje brani radom i posvećenošću svih, demokratskim i ekonomskim razvojem, višim životnim standardom, ravnopravnošću i poštovanjem prava i sloboda svih njenih građana. Pred takvom Crnom Gorom je izvjesna i sigurna budućnost u ujedinjenoj Evropi.

Hvala vam na pažnji!